

Поміж земним та небесним: рецепція поетичного світу Данила Братковського

*Роботу виконано на кафедрі української літератури
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті охарактеризовано два основні аспекти поетичного світу Данила Братковського. Земний аспект художнього зображення сповнений сатирою та осудом тодішнього суспільного ладу. Вимір небесний має філософське та релігійне звучання і проникнутий сакралями.

Ключові слова: універсальність, барокова поезія, риторика, авторська ідентифікація.

Бай Елена. Между земным и небесным: рецепция поэтического мира Данила Братковского. В статье охарактеризованы два основных аспекта поэтического мира Даниила Братковского. Земной аспект художественного изображения полон сатирой и осуждением существующего общественного строя. Измерение небесное имеет философское и религиозное звучание и проникнуто сакралиями.

Ключевые слова: универсальность, барочная поэзия, риторика, авторская идентификация.

Bai Helen. Between Earthy and Heavenly: Reception of Danylo Bratkovskii's Poetical World. Two main aspects of Danylo Bratkovskii's poetical world are characterized. Earthy aspect of artistic image is filled with satire and disapproval of existing social system. Heavenly measure has philosophical and religious sounding and is penetrated with sakraliyas.

Key words: universality, Baroque poetry, rhetoric, author identificaion.

Постановка наукової проблеми та її значення. Світ барокових письменників – і польських, і українських – у межах культури Речі Посполитої, складався з двох рівноцінних чинників, які були тісно між собою пов'язані. Йдеться про видиму, властиву для епохи бароко, полярність поміж земним та небесним. У душі цієї концептичної полярності було створено й поетичну збірку Данила Братковського «Świat po szczęści przezyrzany», у якій відображено образ цілої суспільної епохи. **Мета** публікації – дослідити взаємопов'язаність та взаємопроникність цих двох чинників у творчості Данила Братковського з урахуванням концептичного способу мислення письменника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій із цієї теми. Данило Братковський та його творчий доробок був об'єктом дослідження багатьох визначних істориків та літературознавців від давнини до наших днів – Самійла Величка [1, 260], Івана Крип'якевича [2, 166–167], Валерія Шевчука [3, 42–45], Ростислава Радишевського [4, 345–358] та ін., однак оригінальні версії творів поета дотепер малодоступні. Просвітницька та популяризаторська діяльність у цьому напрямі Андрія Бондарчука заслуговує на особливу увагу, оскільки в першому повному факсимільному виданні він паралельно подає переклади віршів українською мовою, що їх здійснив Валерій Шевчук, літературно-критичні статті та нариси, що стосуються життя і творчості визначного письменника [5].

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Єдина поетична збірка Данила Братковського «Świat po szczęści przezyrzany» (Краків, 1697) була видана великим накладом і мала значну популярність з огляду на гостроту художнього вираження, сатиричне звучання, багатогранність тематики. Уже сама назва свідчить про те, що маємо справу з окремо виділеними частинами особливого поетичного світу автора, який є сполучною ланкою земних і небесних реалій.

На початку збірки письменник подав алюзію (т. зв. поетичний натяк) на прояв у людському житті небесного і звернув увагу на свою відданість цьому виміру. Поряд із земним монархом він возвеличив небесного Короля, якому одному він покликаний служити і бути вірним. Однак це лише короткий авторський відступ, який на початковому етапі ознайомлення із поетичним ладом та світоглядом Данила Братковського повністю приглушений сатиричною, місцями доведеною до гротеску, риторичною наповненістю віршів.

Перед читачем відтворюється загальна картина безпросвітнього пияцтва, здириництва, зажерливості, релігійної облуди, суддівського підкупу тощо. Усі ці риси – суто земні характеристики, зазвичай ідентифіковані з поняттям гріха. Вони об'єднані концептичною, здебільшого персоніфікованою, фігурою світу:

*Jednym niedola / drugim szczęście płuży /
Brat / Rodzonemu Braty swemu służy.
Jednejże Matki / a nie jednej doli /
Jeden Syn wesoł / drugi ciężko boli;
O świecie / świecie! Coś ty za osoba /
Jednemu kontemp / drugiemu ozdoba /
Jesteś Ojczymem / i Ojcem / i Bratem /
I złym / i dobrym / i Kumem / i Szwatem;
Z każdym ty żyjesz / ni skim jednak szczerze /
Tak jak Wołoszyn / ma z nami przymierze [5, 186].*

Образ земного світу в Данила Братковського схематично представлений низкою осіб, з якими ідентифікується, проте яким насправді бути не може, з огляду на свою гріховність.

Автор принагідно звертався до теми істинної та фальшивої релігійності. Еклезіальні мотиви виводять читача поза мури святинь і межі віровизнань, надаючи проблемі духовного виміру. Вони сповнені есхатологічного напруження в очікуванні на Страшний суд, тож слугують письменнику для винесення вироку тогочасній суспільній системі. При цьому автор збірки виступав у ролі провісника:

*W noc ogień sroższy / w noc największa trwoga /
W noc ból największy / w noc gorączka sroga.
Z wieku miar z wielu / Boże sprawiedliwy /
W nocy byź musi Trubunał straszliwy /
Liszki się w nocy do jamy chowają /
A nas i w jamie / w on czas namacają [5, 110].*

Концепт Божого суду в поетичній конструкції плавно переходить у концепт ночі, яка, замість земних характеристик, набуває суто символічного звучання, формуючи підтекст безвихіддя, неминучості, Божої справедливості.

Кульмінаційним моментом есхатологічної тематики був образ пекла, протиставлений земному судочинству [5, 102], риторично обіграній правничій термінології того часу.

Однак, згідно з природою концепту, поет не зупиняється на зображенні однієї його сторони, а звертається до видимої протилежності пеклу – Неба («Droga do Nieba», «Drabina do Nieba») [5, 292]. Нагородою за земні труди, на думку автора, має стати небесний палац, що засвідчує назва останнього вірша збірки:

*Pałac niebieski dobrym zbudowany /
Tak wiele z gnoju będzie między Pany.
Trudno rzecz będzie / aby chłopku zasię /
Porówna Pan Bóg wszystkich / w onym czasie.
Amen [5, 364].*

Поетична збірка сповнена також барокової манірності, внаслідок чого подекуди поезія втрачає буквальність сенсу і переходить у формальне концептичне поетизування: «Post – Most», «dzisiaj rząd płacisz, a jutro tracisz» [5, 294] тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна відзначити, що земні та небесні мотиви польськокомовної збірки Данила Братковського «Świat po szczęści przeuzrzany» нерозривно між собою пов'язані та глибоко символічні. Це не просто суспільна сатира, а сповнена філософським і релігійним змістом концептична поезія, яка з частин творить цілісність, а на протилежностях будує істинні цінності. Незалежно від релігійної та національної приналежності, вона виводить автора на рівень універсалізму, який був властивий бароковій літературі не лише окремо взятої локальної території, східної частини Речі Посполитої, а й усій європейській спільноті, завдяки здобуткам якої творилася спільнота світова. У цьому плані поезія Данила Братковського ставала рівень з поетичним світом Європи і, позбавлена епігонства, хоча й

побудована на традиції попередньої літературної доби, слугувала промовистим зразком для наслідування.

Список використаної літератури

1. Величко С. Літопис / С. Величко ; пер. з книж. укр. мови, вступ. ст., комент., геогр. та імен. покажч., упоряд. іл. В. Шевчук ; ред. кол. : О. В. Мишанич (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 2. – С. 260.
2. Крип'якевич І. Волинський повстанець. Данило Братковський, покараний смертю польським судом 1702 року в Луцьку / І. Крип'якевич // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – Львів : [б. в.], 2001. – С. 166–167.
3. Шевчук В. Діамант у попелі / Валерій Шевчук // Отчий край' 85 : іст.-літ. зб. / упоряд. Д. С. Чердниченко ; ред. кол. : М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К. : Молодь, 1985. – С. 42–45.
4. Roksolański Parnas : Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku / wybr. i oprac. R. Radyszewskyj. – Kraków : Wyd-wo Nauk. DWN ; Wyd-wo Oddz. PAN, 1998. – S. 345–358.
5. Братковський Д. Świat po części przezyrzany. Світ, по частинах розглянутий / Данило Братковський. – Фототип. вид. – Луцьк : [б. в.], 2004. – 463 с.